

Гуцу С.Ф., Нечипорук М.В.

ПРАВОВА ПРИРОДА Й ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТВОРЧИХ ВІДПУСТОК ДЛЯ НАУКОВЦІВ

Аналізуючи чинне законодавство, можна прийти до висновку, що Україна прагне зробити статус науки у суспільстві більш вагомим, сформувані у свідомості суспільства позитивне ставлення до наукових досягнень, підняти престиж науково-технічної діяльності. З переходом України до ринкових відносин, її спробами наздогнати міжнародне суспільство в інформаційному й економічному розвитку, роль науки значно зростає. Отже, підготовка наукових кадрів, підвищення та розвиток їх інтелектуальних здібностей набуває державного значення. Для цього створюються критерії оцінки діяльності наукових робітників, стимулювання підвищення кваліфікації вчених. Одним з механізмів стимулювання вчених до професійного та інтелектуального зросту є гарантована можливість використовувати спеціально для цього передбачений вид оплачуваної відпустки – творчої. На жаль, норми, які регулюють вказані відносини, мало чим відрізняються від тих, які були передбачені ще в радянському законодавстві. Сьогодні правові норми, які регулюють творчі відпустки, містяться у Законі України «Про відпустки» (розділ III, ст. 16) [1] та у Постанові Кабінету Міністрів України від 19.01.1998 № 45 «Про затвердження умов, тривалості, порядку надання та оплати творчих відпусток» [2]. Зазначені правові акти регулюють передумови та порядок надання творчої відпустки, коло суб'єктів, яким вона надається. Єдиною відмінністю між зазначеною Постановою та Постановою ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР від 20.08.1956 №1174 «Про заходи для покращення підготовки й атестації наукових і педагогічних кадрів» є те, що чинним законодавством України передбачено надання творчої відпустки тривалістю до трьох місяців ще й у разі написання підручників чи наукової праці.

Щодо визначення поняття творча відпустка, то ні законодавство СРСР, ні чинне законодавство України, на жаль, не містить визначення цього терміна. Наукові праці таких учених, як А. Ярхо, О. Хохрякова, Л. Гінцбург, Ю. Орловський, А. Трошин, Л. Гаращенко, присвячені дослідженню часу відпочинку й окремим видам відпусток, але проблемі визначення творчої відпустки у науковій літературі достатньої уваги не приділяється. Таким чином, метою даного дослідження є визначення правової регламентації творчої відпустки у трудовому законодавстві.

У Законі України «Про відпустки» (ст. 16) та у Постанові Кабінету Міністрів України від 19.01.1998 №45 «Про затвердження умов, тривалості, порядку надання та оплати творчих відпусток» визначається, що творчі відпустки надаються працівникам підприємств, установ та організацій незалежно від форм власності за основним місцем їх роботи для закінчення дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата або доктора наук, для написання підручника, а також монографії та інших наукових праць.

Для завершення дисертацій особам з числа науково-керівного персоналу наукових установ, керівного і виробничого персоналу організацій дослідно-виробничої бази, які успішно поєднують основну роботу з науковою діяльністю, а також науковим

працівникам, які наукову роботу успішно поєднують з великою науково-організаційною, виробничою або громадською, надаються творчі відпустки.

Творчі відпустки надаються робітникам вищих навчальних закладів та науково-дослідницьких установ керівником відповідної установи (ректором вузу або директором НДІ) на підставі рішення вченої ради, а робітникам інших підприємств – міністерством (відомством) на підставі рішення науково-технічної ради міністерства (відомства). При цьому враховуються актуальність наукової праці й можливість закінчити дисертацію за час відпустки. Після її закінчення здобувач повинен надати звіт про виконану роботу.

Якщо здобувач наукового ступеня працює в установі, де немає ані наукової, ані науково-технічної ради (наприклад, виконком міської Ради народних депутатів), то творча відпустка надається за рекомендацією того навчального чи наукового закладу, де робітник закріпився для підготовки та захисту дисертації або яке достатньо знайоме з результатами його наукових досліджень.

Для самостійної роботи над кандидатськими дисертаціями спеціалісти, які безпосередньо працюють у науково-дослідній галузі, мають закінчену вищу освіту, глибокі професійні знання і досвід практичної роботи з обраної спеціальності не менше двох років, можуть зараховуватися здобувачами вченого ступеня при вищих навчальних закладах або наукових установах. Зарахування здобувачів здійснюється керівником установи (вузу) на підставі результатів співбесіди здобувача з майбутнім науковим керівником, висновку відповідного наукового підрозділу і поданих здобувачем документів. За місцем основної роботи йому надається допомога і створюються необхідні умови, включаючи надання творчої відпустки [3]. Тривалість такої відпустки для закінчення дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата наук становить до трьох місяців та для закінчення дисертації на здобуття наукового ступеня доктора наук – до шести місяців.

Творча відпустка не надається для закінчення дисертації особам, які закінчили відповідно аспірантуру чи докторантуру, а також здобувачу одного й того ж наукового ступеня повторно.

Таким чином, ми можемо зробити висновок, що скористатися можливістю отримати творчу відпустку на цих підставах можна лише один раз і лише за умови успішного поєднання основної діяльності з науковою роботою.

Що стосується надання творчої відпустки для написання підручника чи наукової праці, слід зазначити, що їх кількість законодавством не регламентується. Але з тексту Постанови впливає думка, що саме під час відпустки повинна бути закінчена та наукова праця чи той рукопис підручника, для роботи над яким ця відпустка була надана. Строк творчої відпустки на цих підставах може тривати до трьох місяців. Основною умовою для надання відпустки є успішне поєднання працівником основної діяльності з творчою роботою.

На наш погляд, сучасне життя вимагає розширити коло підстав для надання творчої відпустки. Наприклад, це може бути проведення наукового дослідження, проведення тривалого наукового експерименту, створення новітніх технологій тощо. Тому закріпити у законі повний перелік підстав, що надавали б право на творчу відпустку, доволі важко.

У зв'язку з цим, доцільно було б дозволити трудовим колективам підприємств, установ чи організацій у колективних договорах надавати своїм працівникам творчу відпустку на інших підставах й більшої тривалості.

Отже, не можна сказати, що творча відпустка – це відпочинок. Ми вже визначились, що вона надається для виконання спеціального завдання: творчого чи наукового. Тому назва цього періоду часу як відпустка доволі умовна. Відпустка завжди асоціюється з відпочинком. У нашому випадку відпочинку не має. Відбувається лише деяка зміна роду та змісту діяльності. Тобто працівник тимчасово звільнюється від виконання основної роботи. Він зобов'язаний використати відпустку за цільовим призначенням та надати після її закінчення відповідний звіт. Це виключна риса творчої відпустки, яка відрізняє її від будь-якого іншого виду відпусток.

З іншими видами відпусток творчу поєднують такі риси: на час відпустки за робітником зберігається місце роботи (посада) та заробітна плата. Творчі відпустки надаються працівникам поряд з іншими відпустками, передбаченими законодавством, і оформлюються наказом власника або уповноваженого ним органу підприємства, установи, організації.

Творчі відпустки займають особливе місце у системі відпусток. Особливістю творчої відпустки по-перше, є мета, з якою вона надається.

У науковій літературі неодноразово висловлювались пропозиції щодо класифікації відпусток за їх цільовим призначенням. Наприклад, такий вчений, як Грошин А. Ф. пропонує поділити відпустки на: а) відпустки для відпочинку; б) відпустки через тимчасову непрацездатність; в) відпустки з особливим цільовим призначенням. До яких він відносить творчі та навчальні відпустки [11]. У класифікаціях відпусток інших науковців (наприклад, Стесіна А.Т., Лівшиця Р.З.) теж присутнє поняття відпустки спеціального цільового призначення. Ми поділяємо точку зору цих науковців і вважаємо, що необхідно переглянути існуючу класифікацію відпусток, що закріплена у чинному законодавстві. Ще однією особливістю творчої відпустки є те, що, на відмінну від відпусток для відпочинку, її надання не залежить від трудового стажу працівника на конкретному підприємстві. Також слід пам'ятати, що надання творчої відпустки – це право, а не обов'язок адміністрації підприємства. Тому в даному випадку право робітника на одержання відпустки не супроводжується обов'язком роботодавця виконати пропозиції щодо надання відпустки.

У літературі з трудового права неодноразово поставало питання про визначення таких понять, як «відпустка», «творча відпустка» тощо. Проте досі жоден правовий акт, що регулює питання відпусток взагалі і творчих відпусток зокрема, не дає визначення вказаних юридичних термінів. Але ж закріплення наукового поняття в законі є дуже важливим для його єдиного розуміння та подальшого застосування на практиці. Як слушно писала Л.П. Гаращенко, після того, як поняття закріплене в законі, його зміст набуває усталеності. Стабільність та однозначність права обумовлюється перш за все стабільністю й однозначністю його понять. Для трудового права як науки надмірна мобільність та змінюваність понять негативно впливає на його соціальну сутність [4].

З моменту закріплення поняття в законі терміни повинні вживатися тільки у тому

вигляді та значенні, яке надав їм законодавець. Тому на практиці виникає безліч проблем при застосуванні тих норм права, яким немає визначення у законі.

На нашу думку, поняття творчої відпустки доцільно було б визначити як тимчасове вивільнення робітника від виконання основних трудових обов'язків з метою закінчення певної наукової чи творчої роботи, впродовж якої за ним зберігається робоче місце та виплачується заробітна плата (винагорода).

Підсумовуючи зазначене, необхідно внести деякі зміни до трудового законодавства про відпустки, а саме: визначити класифікацію відпусток, враховуючи їх цільове призначення. Потребує вдосконалення Закон України «Про відпустки». Ст. 16 Закону необхідно доповнити поняттям творчої відпустки. Також слід розширити коло підстав для надання творчої відпустки, а саме: проведення наукового дослідження, проведення тривалого наукового експерименту, створення новітніх технологій тощо. Крім того, трудові колективи повинні мати право закріплювати в колективних договорах інші підстави для надання творчої відпустки, з урахуванням специфіки підприємства. Тривалість такої відпустки може бути збільшена залежно від складності наукового завдання, кваліфікації працівника та його особистого внеску.

Література:

1. Законодавство України про відпустки: Зб. нормат. актів / Відп. ред. В.І. Гьоткін. – К.: Юрінком Інтер, 2000. – 400 с.
2. Зібрання законодавства України.. Звіт постанов Кабінету Міністрів України. Серія 2. – 2001. – №4. – Ст. 252.
3. Творчі відпустки для дисертантів // Вісник АН УРСР. – 1989. – №12.
4. Гаращенко Л.П. Правове регулювання відпусток за законодавством України: Автореф. дис ... канд. юрид. наук. – К., 2002.
5. Гинцбург Л.Я. Отпуска рабочих и служащих в СССР. – М.: Знание, 1973.
6. Хохрякова О.С. Отпуска рабочих и служащих. – М.: Юрид. лит., 1984.
7. Ярхо А.В. Льготы совмещающим работу с обучением. – М.: Знание, 1984.
8. Ярхо А.В. Время отдыха: Справочник. – М., 1987.
9. Орловский Ю.П. Для тех, кто работает и учится: льготы для рабочих и служащих, совмещающих работу с обучением. – М., 1985.
10. Орловский Ю.П. Для тех, кто работает и учится. – М., 1990.
11. Грошин А.Ф. Правовое положение рабочих и служащих, обучающихся без отрыва от производства. – М., 1962.